

Західнополіські народні молитви в дорогу

Ігор ГУНЧИК

Народні молитви в дорогу належать до функціонально-тематичного різновиду індивідуально-побутових фольклорних текстів, які, крім лікувально-зцілювальних, промислово-господарських і соціально-громадських, є однією з чотирьох основних тематичних груп українського оказіонально-обрядового (магічно-сакрального) фольклору. Характерно, що вони досить активно побутують до теперішнього часу у фольклорній традиції майже всіх етнографічних регіонів України. Центральним образом більшості цих уснословесних творів, який визначає саму назву функціонально-тематичного різновиду, є міфологема дороги (путі).

З огляду на функціональне призначення ці фольклорні молитовні твори зазвичай проговорювали речитативом, коли вирушали в далеку чи близьку дорогу, що розпочиналася вже за межами «свого» простору, який асоціювався із власною хатою та подвір'ям. Таким чином, дорога – це своєрідна мандрівка в «чужий» простір, де на подорожнього могла чигати небезпека, пов'язана головню із зустріччю з недобрими і злими людьми, яких у текстах народних молитов окреслено переважно як ворогів («*Сохрани мене, Господи, / од всякого злого / і ворога мого*»).

У художньо-епічному сенсі перспективу того, що відбувалося з персонажем у дорозі, у фольклористиці наочно демонструють українські народні чарівні казки. У дорозі чи мандрівці казковий герой ставав мужнім, набував життєвого досвіду, а згодом здобував вищий соціальний чи сімейний статус. Але на цьому шляху героєві необхідно подолати чимало перешкод і уникнути небезпеки з боку персонажів-злотворців.

На відміну від казки, народні молитви в дорогу моделюють більш реальну життєву ситуацію чи «оказію». Людина вирушала з дому необов'язково з метою щось здобути. Мандрівка іноді могла мати суто «житейський», побутовий характер, наприклад: відвідати родичів чи знайомих, провести хлопця в солдати тощо. Одночасно всі фольклорні тексти в дорогу об'єднувала спільна мета, що виражала їхній прагматичний характер і головне функціональне призначення: оберегти, захистити людину під час мандрівки і сприяти успішному її завершенню («*Щоб була щаслева дорога / і живеї, здорови вирнуєсь назад*»).

Надійним і доступним для простого народу захисним засобом у дорозі було заручитися підтримкою й опікою божественних небесних сил. Цього дотримувалися переважно релігійні люди, критерієм релігійності яких була здатність вірити в феномен чудесного, надприродного, що пов'язане з ідеєю божества. Тому в народних молитвах у дорогу, своєрідних вербальних оберегах, до небесних покровителів зверталися за допомогою, щоб убезпечити себе під час подорожі або просто благословити в путь. У сюжетних ситуаціях експлікативних магічно-сакральних текстів або їх частин в епічну мандрівку разом із подорожнім вирушають один або кілька (найчастіше три) святих заступників, які супроводжують його аж до повернення додому. У народі вірили, що умовне перебування святих заступників поруч – запорука того, що все буде добре і нічого поганого не трапиться.

Коло традиційних божественних фольклорно-міфологічних персонажів, яке окреслює основних сакральних покровителів і захисників, у народних молитвах в до-

рогу не є численним. Головними і найпоширенішими серед них є образи двох верховних опікунів – чоловічого божества (*Господь Бог, Господь, Бог*) і жіночого божества (*Божа Мати, Пресвята Богородиця, Владичиця*). Порівняно з іншою групою персонажів їхні функціональні можливості мають універсальний характер: до них звертаються у молитовних формулах із різноманітними проханнями, вони супроводжують подорожного, будучи згрупованими з іншими персонажами в різних епічно-сюжетних схемах. Другу групу божественних персонажів із більш обмеженими функціональними характеристиками складають: син Божий (*Ісус Христос, Христос, Сус*); святі *Миколай (Микола, Ніколай-угодник), Петро, Михайл; ангели* (три або дванадцять) або *ангел-хоронитель*. Більшість усіх цих персонажів фольклорних молитов у дорогу і першої, і другої групи пов'язані з християнською міфологією і релігією, що можна спостерігати у творах інших тематичних груп і функціонально-тематичних різновидів українсько-оказіонально-обрядового фольклору.

У цю добірку народних молитов, серед яких є декілька молитовок паремійного типу, увійшло 24 фольклорні тексти із західної частини Поліського регіону, зокрема з: Волинської області (Камінь-Каширський, Ківерцівський, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський, Стровижівський, Турійський, Шацький райони), Рівненської області (Костопільський район) України, а також Брестської області (Малоритський і Пінський райони) Республіки Білорусь. Їх записали 1996–1997 рр. і в 2000 р. автор публікації та інші особи за спеціально розробленим розділом питальника (Давидюк В., Гром О., Гунчик І., Завітій Б. Автентика фольклору: питальник для польових експедицій. – Луцьк: Вежа, 1996. – 32 с.). У фольклорному мовленні цих текстів відображено місцеву говірку та інші мовні особливості респондентів. Більшість текстів зберігається в аудіозаписі в особистому архіві й Архіві Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАНУ (тепер – Інституту культурної антропології НАНУ). З етичних міркувань та інших причин паспортні дані та відомості про респондентів подано в мінімалізованому вигляді.

Після проголошення незалежності України найбільшу кількість українських фольклорних молитовних творів із різних регіонів було опубліковано у збірнику «Словесна магія українців», яку упорядкував В. Фісун (К.: Бібліотека українця, 1998. – 104 с.). Після виданих у книзі «Полесские заговоры (в записях 1970–1990 гг.)» (Москва: Индрик, 2003. – 752 с.) 34-х уснопоетичних творів у дорогу, із яких 9 українських, переважно західнополіських, наша добірка народних молитов із Західного Полісся є однією з найповніших в українській фольклористиці публікації регіональних фольклорних текстів цього функціонально-тематичного різновиду українського магічно-сакрального фольклору.

№ 1

Вихожу я з хати
зо мною Господь Бог і Божая Мати,
попиреду святей Миколай.
Господь Бог благословляє,
Божа Мати сопроводжає.
– Дай, Боже, щоб була щаслева дорога
і живеї, здорови вирнувсь назад.

Село Головно Любомльського району Волинської області. Архів Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАНУ, фонд 1-Б, од. зб. 23, арк. 29.

№ 2

Як виходиш з хати, йдеш в дорогу:

Вихожу я з хати,
за мною Господь і Божая Мати,
святей Микола на дорози.

А святей ангел на путі.
– Божа Мати, путь мені просвіти.

Отаково. І ідіте дорогою, ничого ни бій-
тєся.

*Село Світязь Шацького району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1996 р.*

№ 3

Я вихожу з хати,
зо мною Божа Мати.
Святейкі Петро на порози:
– Поможє нам у дорози.
Сам Господь Бог, путь напиши,
Божая Мати, поможи.

*Село Липно Ківерцівського району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 4

Вихожу я з хати,
хай за мною йде Божа Мати.
– Ангели, приступіте.
А Ісус Христос
хай буде передо мною,
а сам Господь – надо мною.

*Село Пульмо Шацького району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 5

Я йду з хати,
зо мною Господь і Божа Мати,
святий Микола на порози:
– Поможі, Господи, мені в дорози.
Господь у путі,
Боженька Мати, дорогу посвяти.
Ангели стрічають,
Боженька Мати дорогу освіщає.

*Село Розничі Маневицького району Волинської області.
Архів Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАНУ, фонд 1-Б, од. зб. 35, арк. 32.*

№ 6

Перехреститиса.

Я йду з хати,
за мною сам Господь Бог
ще й Божая Мати.
Місяцем обгорожуса,
зорочками обстановлюса,
як от старого до малого
никого ни боюса.

*Село Комарівка Костопільського району Рівненської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 7

Виходимо з хати
з нами Бог і Божая Мати,
святий Миколай на порози.
– Гангелу-хранітелю,
храни ти нас у дорози.

*Село Яревище Старовижівського району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1996 р.*

№ 8

Іду в дорогу сам,
Господь зі мною,
Святий Дух наді мною,
ангел-хранітель за мною,
Божа Мати по правий стороні,
а Ісус Христос по лівій стороні.

Сам Ісус Христос у річці купався,
на Юрдані христився.
Запеклий дух –
від жовтої кості,
від чорної крові,
від синіх жил,
від раба Божого (ім'я),
хрещеного, священого.
Хай Господь Бог спасає
в далекій дорозі.
Амінь.

*Село Світязь Шацького району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 9

Іду в дорогу,
три ангели зі мною.
Один проважає,
другий зустрічає,
а третій од всякого зла оберігає.
Матінка Божа при мені,
шо буде Матері, те й мені.

*Село Піцир'я Камінь-Каширського району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1994 р. від Ольги Шліхти,
1947 р. н.*

№ 10

Перехреститися і сказати:

Я в дорогу – Господь зо мною.
Я в дорози – Христос на дорози.
Йому – ничо й мені – ничо.

*Село Липно Ківерцівського району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 11

Собираюсь у далеку путь,
за плечима Святий Дух,
від Бога печать,
шоб ворога ни стричать.
Іду по воді сам,
Ісус спереді,
анголи по боках,
я в Божой Матері в руках.
– Божа Мати,
бери мене в свої руки,
спаси і сохрани
від усякого горя і туги.

*Село Стобихва Камінь-Каширського району Волинської області.
Записала Т. І. Макарчук у 1998 р.*

№ 12

Коле одправлялись десь в дорогу і зараз собі запам'ятай, що от, як йдеш десь в дорогу, то потрібно говорити такі слова:

Ме в путь пушле,
Господа Бога взяле.
Господь Бог і Мати Божа впереді,
ме в їх позаді,
анголи по боках,
ме в Господніх руках.

З такої словами одправляли колесь і на войну, і так десь в дорогу, куде ни йшле, куде не їхали.

Село Щедрогір Ратнівського району Волинської області. Зап. Віталій Шабуня 23.11.2000 р.

№ 13

В дорогу як іте ? Перехреститися.

Я на пориг – Господь на пориг,
тре ангели послає вперід.
Перший ризою покриває,
другий кристом благословляє,
третій в путі спасає.
Амінь.

Село Ляховці Малоритського району Брестської області (Республіка Білорусь). Записала Ольга Сай у грудні 2000 р.

№ 14

Бог впириді,
анголята при міні,
Божа Мати в міні.
Шо Божий Матирі, то і міні.
Амінь.

Село Оси Турійського району Волинської області. Зап. І. Гунчик у 1996 р.

№ 15

Йшле дванадцять ангелів,
несли дванадцять евангелій,
на престол клали.
– В дорози, Господи,
спаситель-батюшка,
скорбящая Божая Матушка,
Ніколай-угодник,
спаситель, заштігитель,
спаси і заштити
від усіх злих людей.
Амінь.

Село Качин Камінь-Каширського району Волинської області. Зап. І. Гунчик у 1997 р. від Ганни Назарук.

№ 16

На добрий день Богу
і всім святим,
і Матирі Божій,
і янголам-хранителям.
– Храніть мене,
душі меї, тіла мого.
Од всякого злого, нечистого.
Века, веков. Амінь.
Спасителю наш,
спаси душу за нас
та положи в крепості
к сожаленію врагов наших.
Вмери тебе, драха небесний,
невлено научити,
Бога молити,
смутно потішити,
кривди терпіти.

Перехреститися і тако в думці передумувать.

Село Яполоть Костопільського району Рівненської області. Зап. І. Гунчик в 1996 р. від Хевронії Марушкевич, 1935 р. н.

№ 17

– Святий Михаїл,
покровителю мій.
Покрий мене крилом своїм.
Сохрани мене, Господи,
од всякого злого
і ворога мого,
і всякої нечистоти.
Поможи мені цей деньок провести,
цю доріжку пройти.

Село Ворокомле Камінь-Каширського району Волинської області. Зап. І. Гунчик у 1997 р.

№ 18

– Ангел мой, хранитель мой,
молі Бога о мене.
Боже, спаси мене
вод вогню, вод ружа, од воде,
од усякій біде.
Дай же, Господи,
щастя в дорози,
роботи в (чомусь – І. Г.)
і всякої житні.
Защити ж нас, Господі,
від усіх урагів,
видимих і невидимих.
Ізбав нас, Господі,
від усякого зла.
В нас є Господь Бог сам,
хто мені зичить погано,
то нехай воно буде йому погано.

– А зуби й губи зашикнуїть,
а ключ вкиньте в синє море.
Амінь.

*Село Світязь Шацького району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 19

Як у дорогу, то пірихристетися і:

– Дай, Божийку,
щаслеву дорожийку.
І стричай, Мати Божа.

Обязательно пирихристетися і щаслева
тобі дорожка...

Село Клітицьк Камінь-Каширського району Волинської області. Архів Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАНУ, фонд 1-Б, од. зб. 27, арк. 65.

№ 20

Я де їду, то всігда встану в хаті перед їконою,
перехристюсь і просю Бога:

– Дай мені, Боже,
добрую пору і добрий веход.

І я помолюся «Отче наш».

*Село Невель Пінського району Брестської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 21

Як ідеш в дорогу і боїшся:

– Пресвятая Богородиця, Владичиця,
спусти ризу з неба,
зав'яжи ворогу очі, руки,

звіру – губи, зуби.
Амінь.

Село Оси Турійського району Волинської області. Зап. І. Гунчик у 1996 р.

№ 22

Помолицца «Отце наш».

– Сподоби, Боже, мене в дорозі.

*Село Сачковичі Пінського району Брестської області.
Зап. І. Гунчик у 1997 р.*

№ 23

В дорогу? Ну, кажу:

– Дай, Боже:
без Бога – ни до порога,
без хліба – ни дорога.

*Село Грабово Шацького району Волинської області.
Архів Полісько-Волинського народознавчого центру ІН НАНУ, фонд 1-Б, од. зб. 63, арк. 26.*

№ 24

Коли в ліс ідемо:

Ідемо егод брати,
шоб в лісі ничого ни відати:
ни жабів, ни вужів,
ни гадюк, ни чирипах, ничо.
Хай воно йде у землю глибоко,
а в воду – дальоко.

Тре рази.

*Село Невір Любешівського району Волинської області.
Зап. І. Гунчик у 1996 р.*

Нові книги

Казки Слобожанщини, зібрані під час експедиції народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Будинку дитячої та юнацької творчості смт. Нова Водолага Харківської області / Записувачі, автори статті О. Коваль, Т. Коваль. Передмова, упоряд. та коментарі В. Сушко. – Харків: Вид-во Бровін О. В., 2010. – 64 с.

До фольклорного збірника увійшло двадцять дев'ять текстів українських народних казок із Центральної та Східної Слобожанщини, які збрали у 2000–2009 рр. вихованці народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Будинку дитячої та юнацької творчості смт. Нова Водолага Харківської області під керівництвом О. Коваль і Т. Коваль. Матеріал згруповано за науковою класифікацією: казки про тварин (чотири тексти), чарівні (чотири) і соціально-побутові казки (тринадцять текстів). Крім того, у збірник включено вісім текстів народних легенд. Фольклорні тексти розміщено за часом їх запису й оповідачем, у творах збережено особливості слобожанських говірок.